

LBRIS

We know
books

ROXANA RUSCIOR

Diavolul din Freisetzburg

Prefață de Alina Pavelescu

LITERA
București

CUPRINS

<i>Câte o lumânare pentru fiecare amintire frumoasă</i> (Alina Pavelescu).....	5
Prolog.....	9
Jurnal (martie–iulie 1944).....	13
În tuneluri.....	52
Jurnal (august–noiembrie 1944).....	69
Ancheta medicală.....	159
Jurnal (decembrie 1944–aprilie 1945).....	169
Eliberarea.....	266
Jurnal (noiembrie 1945–ianuarie 1946).....	272
Lumină din întuneric.....	276
Jurnal (august–septembrie 1946).....	286
Epilog.....	301
Mulțumiri.....	303

CÂTE O LUMÂNARE PENTRU FIECARE AMINTIRE FRUMOASĂ

Cadrul în care Roxana Ruscior își plasează cel de-al treilea roman al său este acela al unui lagăr de concentrare din Germania nazistă, dar cititorul care se așteaptă la o lectură de roman istoric va fi surprins să constate că nu asta i se oferă. La fel și cititorul care, reperând personajele principale, o deținută cehă cu origini românești și un medic nazist cu origini pur ariene, ar putea fi tentat să se aștepte la o poveste de dragoste. Și așteptările lui se vor dovedi eronate. Din această decepționare a tiparelor cunoscute își trage, de fapt, forța *Diavolul din Freisetzburg*. („Freisetzen“, care în germană înseamnă „eliberare“, e cuvântul-cheie din denumirea lagărului în care se petrece acțiunea, un loc imaginar, fără corespondent istoric.) Anterior, autoarea și-a încercat meșteșugul cu un roman inspirat din realitate (faimosul episod al răpirii unor jurnaliști români în Irak), iar cel de-al doilea roman, *Un nou Pământ*, publicat în 2021, aparține genului SF. Acum, *Diavolul din Freisetzburg* amestecă registrele – elementele de inspirație istorică, mitologia, fantasticul și chiar oniricul –, însă produsul final e greu de situat preponderent în vreunul dintre ele. Trăsătura definitorie a

cărții este de cu totul altă factură, ceea ce pare să ne propună autoarea fiind mai degrabă o meditație asupra răului.

Personajul central, medicul nazist Karl von Arent, face parte din galeria personajelor faustice. Nu e totuși un epigon al lui Adrian Leverkühn, pentru că nu este el cel atât de devorat de ambiție încât să încheie un pact cu diavolul, ci doar acela care trebuie să trăiască cu urmările unui pact făcut de alții. Prima dilemă cu care Roxana Ruscior își confruntă astfel cititorul constă dintr-o întrebare doar aparent simplă: ce alegeri îți mai rămân de făcut după ce alții au ales pentru tine? Și Karl, și protejata lui, deținuta Adela, par a fi doar victimele alegerilor altora. Și totuși...

Într-una dintre cele mai puternice scene din carte, psihiatrul evreu care îl ajută pe copilul tulburat să-și învingă frica de întuneric îi cere acestuia ca, în camera scufundată în beznă, să aprindă pe rând câte o lumânare pentru fiecare amintire frumoasă din viața sa. La capătul a șapte lumânări, frica se risipește, iar copilul a înțeles ceea ce era de înțeles: nu poți stârpi întunericul din lume, poți însă să îl echilibrezi cu lumina pe care o faci tu însuți. În lagărul de la Freisetzburg, copilul devenit adult nu face altceva decât să continue să aplice această lecție.

Locul stă sub semnul unui rău absolut și misterios, ale cărui rădăcini necunoscute îi afectează deopotrivă pe călăi și pe victime. Puterea absolută și neputința absolută de a-și controla destinul au același efect: animalizarea omului, scoaterea lui din categoriile definitorii ale umanității. Adela, profesoara de istorie acuzată de comunism și paralizată de frică, a cărei supraviețuire miraculoasă s-a datorat unui simplu semn cu degetul – semnul care trasează, pentru toți cei ajunși în lagăr, granița dintre moarte și viață, amândouă decise în același mod arbitrar –, primește de la protectorii ei succesivi povește diferite. „Trebuie să-ți fie frică!

Frica îți ascute simțurile și-ți dă putere să te aperi, să faci orice ca să mai rezisti o zi și apoi încă una. Prada care se teme cel mai tare de vânător fuge mai repede și supraviețuiește. Dacă stă să se lupte cu el, atunci moare. Tu ești prada acum și, dacă vrei să ai o șansă de scăpare, trebuie să-ți fie frică. Foarte frică!”, îi spune o deținută cu care se încrucișează în arestul Gestapoului din Praga, iar asta devine o mantră a supraviețuirii Adelei în lagăr. Atunci când ajunge protejata lui Karl, acesta îi spune însă că trebuie să învețe să-și controleze frica, pentru că frica însăși e o parte din răul care te poate lua cu totul în stăpânire dacă nu găsești o cale proprie de a-i rezista.

Lupta cu răul e permanentă și, mai mult decât atât, șansele ca ființa umană să o câștige sunt cvasiinexistente. De aceea, Karl nu e un erou și nici măcar un rebel, fiindcă el știe dinainte că nu poate câștiga în mod decisiv această bătălie. „Nu pot să salvez lumea și nici nu încerc să fac asta. Tot ce vreau este să salvez câțiva oameni, iar ei nu pot să afle asta, trebuie să se teamă de mine și să mă urască”, îi mărturisește el Adelei, nu în chip de scuză, ci de explicație. Fiecare om pe care îl salvează – prin mijloace atât de perfide, încât nici măcar cel salvat nu-și dă seama că e de fapt salvat – reprezintă o lumânare pe care se străduiește să o mențină aprinsă în întuneric.

Lupta cu răul e, de asemenea, lipsită de istoricitate. Spațiul fictiv al lagărului e alimentat, deopotrivă, de mitologie, de toată istoria care l-a făcut posibil și, mai mult, odată dispărut, el însuși continuă să alimenteze forțele răului în vremurile ce îi urmează. Nu istoria e importantă aici, ci conexiunile dintre cei care înțeleg ce se întâmplă și care știu cum ar putea menține în echilibru fragila balanță dintre bine și rău, dintre Sefirot și Qliphoth. „Există două forme de atingere a răului și două tipuri de victime”, îi explică

Adelei bătrânul medic Abram. „Noi suntem victimele vizibile, pe noi răul ne face să suferim, ne lovește direct, ne înfometează și ne ucide. Asta este atingerea exterioară a răului și în fața ei orice om este neputincios, dar, dacă îi supraviețuiește, își poate reveni. Dar băieții ăștia de aici... răul vine dinlăuntrul lor, îi consumă și îi distruge lent. Această formă de atingere a răului este o alegere pe care o face fiecare om și odată făcută, nimeni nu-și mai poate reveni.“

Alegerea lui Karl este aceea de a nu lăsa atingerea răului interior să îl distrugă pentru totdeauna. El știe că nedreptatea, tortura, suferința sunt doar simptomele unui rău exterior și, ca atare, nu de ele trebuie să te temi cel mai mult. În schimb frica, furia, ura, tentația de a stăpâni și de a ucide sunt adevăratele primejdii din viața omului. Împotriva lor trebuie să te lupți din toate puterile, pentru că, odată căzut pradă lor, nu mai există nicio cale de întoarcere. Aceasta este lecția pe care încearcă să i-o transmită, chiar și de dincolo de moarte, Adelei, în care intuieste, dincolo de fragilitatea aparentă, o forță de a rezista la fel de îndârjită ca a lui.

Presărat cu mister, cu suspans, cu scene de o violență uneori atroce, romanul Roxanei Ruscior e totuși mult mai mult decât o lectură alertă și cu siguranță mai mult decât o simplă poveste moralizatoare. El îl atrage pe cititor ca într-o oglindă vrăjită, în care îl obligă să se confrunte cu propriile frici, cu propriile impulsuri întunecate și cu propriile idei preconcepute. E o carte care invită la o meditație intimă asupra naturii răului și a naturii umane. O carte din ale cărei mreje nu te poți elibera decât înțelegând că nimic din ceea ce te înspăimântă nu-ți este de fapt străin. O carte la care vei continua, cu siguranță, să te gândești, multă vreme după ce ai terminat-o de citit.

Alina PAVELESCU

PROLOG

Lumina slabă a lanternelor se căznea în zadar să alunge întunericul din jur. Razele răzbăteau doar la câțiva pași înaintea lor, pierzându-se apoi în bezna care amenința să-i învăluie cu totul. De ore bune erau nevoiți să orbecăie, îngrețoșați de duhoarea care-i însoțea oriunde ar fi mers. Cel mai în vârstă dintre ei își acoperea din când în când nasul cu o batistă, iar ceilalți doi se protejau cum puteau, cu câte o bucată de cârpă ruptă din uniforma dungată primită în lagăr. De frigul tot mai pătrunzător n-aveau cum să se apere, iar pentru mezinul grupului – un tânăr scund, slab ca o scândură, cu buze supte și vineții ca de cadavru – fiecare pas devenise un chin.

– Cum am ajuns aici? șopti el agitat.

– Am căzut, nu mai ții minte? mormăi bătrânul. V-am spus că sub castel sunt tuneluri secrete de care nici naziștii nu știu. Am ajuns unde trebuie, mai avem puțin și găsim ieșirea spre sat.

– Dacă am căzut, de ce nu suntem răniți? Ciudat că nu ne amintim...

– Singurul lucru ciudat e că ne tot învârtim în cerc ca proștii! interveni agasat al treilea bărbat. Andrej, de ce nu mă ascuți? se întoarse apoi încruntat spre liderul grupului. Sunt sigur că am mai trecut pe-aici...

–Taci, idiotule, că ne dai de gol! Cum să ne învărtim în cerc, dacă noi am luat-o la stânga și apoi am mers doar în linie dreaptă? Chiar nu te duce capul nici la atâta lucru?

–Cred că pe tine nu te duce capul, când eu îți tot spun că...

Mâna puternică și noduroasă a bătrânului îi astupă gura chiar la timp. Pași grăbiți se apropiau de ei, strecurându-se printre urletele gardienilor și vocile deținuților care-i căutau, strigând din când în când numele lui Andrej. Încremeniră. Nu mai îndrăzneau nici să respire și, chiar dacă s-ar fi gândit s-o ia la fugă prin galeriile acelea, n-ar fi fost în stare. Glasurile veniseră de nicăieri, iar acum păreau să fie chiar acolo, înconjurându-i. Și totuși nu se afla nimeni lângă ei. Sunetele, în care se amestecau înjurături în limba germană și scurte replici în maghiară, trecură printre ei ocolind razele pâlpâitoare ale lămpașelor, apoi se izbiră de pereți, slăbind și stingându-se treptat.

–Ce-a fost asta? gemu pirpiriul.

–László și gardienii. Ne caută, dar nu ne vor găsi! rânji Andrej, care puse la cale evadarea.

–Îi auzeam de parcă erau chiar aici...

–Sunt sus, deasupra noastră, cretinule!

–Și atunci de ce i-am auzit lângă noi?

Bătrânul se pregătea să-l certe din nou, când lanternele li se stinseră brusc și-i înghiți întunericul. Sfrijitul simțea că bezna aceea se târa pe trupul lui firav, parcă acoperindu-l treptat, ca o smoală.

–Nu-i real, nu-i real! gâfâi, apoi se căzni să rostească o frântură de rugăciune: *Preasfântă Marie, Maica lui Dumnezeu, roagă-te pentru noi, păcătoșii...*

–Gura! Roagă-te în gând, imbecilule! mârâi bărbatul și îi trase o palmă zdravănă peste ceafă, iar în clipa următoare raze de lumină lividă apăruă de nicăieri înaintea lor.

Un oftat de uimire și ușurare scăpă de pe buzele lor când văzură în sfârșit locul în care se aflau. Tuneluri lungi, late și întunecoase se deschideau în toate direcțiile, gata să-i prindă iar în capcană și să-i abată din drumul spre libertate. Galerii erau săpate într-o piatră neagră, cu multe denivelări, iar tavanul nu se vedea, atât de sus era. Pereții ascundeau printre crăpăturile adânci desene bizare, ce se luminau din ce în ce mai tare, pe măsură ce bărbații se apropiau de ele.

– Aha! exclamă Andrej. Sunt semne lăsate de alții care-au scăpat. Suntem pe drumul cel bun!

Nepăsător la entuziasmul lui, tânărul plâpând se lăsă pe vine, acoperindu-și urechile și aruncându-i o privire terifiată.

– Ce se-aude? Ce-i cu vocea asta?

– Eu aud doar vocea ta și ți-am zis să taci, că ne dai de gol! Hai, mișcă-te!

Prinzându-l de gulerul uniformei zdrențuite, îl ridică și-l împinse câțiva pași înainte. Pipăi apoi însemnele de pe pereții galeriei, care începură să strălucească sub atingerea lui, zâmbi mulțumit și le făcu semn celorlalți să-l urmeze. Porniră după lumina ce se deplasa în fața lor, de parcă le-ar fi arătat calea, lăsând în urmă inscripțiile care dispăreau treptat. Frigul devenise aproape insuportabil, la fel și mirosul.

– *Preasfântă Marie, Maica lui Dumnezeu...*, murmură cu glas stins puștiul, iar restul rugii i se pierdu brusc, cu un icnet, pe buzele uscate și crăpate.

Se opriră toți în ultima clipă, chiar înainte să se prăbușească pe treptele abrupte ce se deschideau spre adâncul pământului, într-un hău fără fund.

– Țsta e drumul! Pe-aici coborâm, trecem pe sub castel și ieșim chiar în sat, departe. Hai, repede! îi îndemnă Andrej, văzând că ezitau.

– Eu nu, nu...! scânci băiatul.

– Te-ai scrântit, vrei înapoi în lagăr? Jur că te omor, nu te las să trimiți naziștii pe urmele noastre!

– Ne-au găsit deja, sunt aici! Chiar n-auzi vocea? Pare o rugăciune, nu știi în ce limbă o fi... *Santur*. Ce-i aia *santur*?

Îmbrâncit cu putere, nu avu de ales și-l urmă pe celălalt deținut în jos pe scară. Nu puteau vedea nimic în jurul lor, doar în jos, unde-i atrăgea în continuare lumina. Treptele erau nefiresc de înalte, construite parcă pentru uriași, și ei înaintau încet, tremurând tot mai tare la fiecare pas. După un timp, tinerelul nu mai rezistă și vru să se întoarcă, dar, când dădu să urce înapoi, înlemni. În fața lui, chiar pe unde venise, se înălța acum un perete nesfârșit din piatră neagră. Singura cale posibilă era spre adânc. Lovi cu pumnii în zidul de nepătruns și atunci scara începu să trepideze, făcându-i pe toți să-și piardă echilibrul.

– Repede, jos! le porunci bătrânul, apoi îi aruncă printre dinți flăcăului care se holba terorizat la el: Jur că te strâng de gât, idiotule!

Năvăliră spre abis, aproape sărind peste treptele înalte și abrupte ce continuau să se miște amenințător sub pașii lor. Nimic nu-i mai putea opri. Lumina stranie care-i însoțise îi învăluia acum de pretutindeni, reflectându-se în pupilele lor nefiresc dilatate, care le făceau ochii să pară negri ca tăciunii.

JURNAL
(MARTIE-IULIE 1944)*Martie 1944*

Ușile trenului se deschid și suntem împinși afară, în întineric. E noapte, plouă torențial și hainele ude formează în jurul corpului meu o armură înghețată, care transformă fiecare pas pe care îl fac într-un chin. În fața noastră, pe un deal, se înalță castelul Wewelsburg, învăluit într-o lumină care pare să vină de jos, din pădurea deasă care-l înconjoară. Un vânt puternic și rece mă lovește din plin, smulgând parcă bucăți de carne din corpul meu, fără să contenească o clipă, ca și cum forța lui ar veni dintr-o altă lume. Suntem undeva într-o câmpie, iar în mijloc se deschide un hău uriaș, din care se ridică flăcări. Rând pe rând, sutele de oameni care călătoriseră cu mine în tren dispar înăuntru, dar focul acela nu răspândește pic de căldură, dimpotrivă, pe măsură ce mă apropiez de vâlvătaie, frigul devine din ce în ce mai pătrunzător, iar cei care au căzut acolo nu ard așa cum ar fi normal, trupurile lor nu se mistuie. Parcă privesc o poartă a iadului, unde sufletele sunt supuse unor chinuri eterne, fără putință de izbăvire prin moarte. Vântul mă împinge tot mai mult spre groapă, caut din răputeri să mă opun, dar sunt atât de

slăbită că nu mai rezist și după câțiva pași mă prăbușesc în noroi. Încerc să mă feresc din calea altora, ca să nu mă calce în picioare, și caut să mă ridic. Observ cu coada ochiului, chiar lângă mine, niște cizme negre. Bărbatul care le poartă nu se mișcă, doar stă acolo, înlemnit. Încerc să ignor picăturile de ploaie și murdăria care mi se scurge de pe frunte, îmi ridic privirea, dar nu-i pot vedea chipul. Când întind mâna spre el, implorând ajutor, îl aud rostind: „Dacă te murdărești bine cu noroi, nu vei arde“. Glasul îi sună rece, fără inflexiuni care să trădeze vreo emoție, ca o sentință, iar asta mă face să împietresc, simțind mai intens disperarea și apropierea morții. Cizma lui mă apasă pe ceafă, lipindu-mă de pământul înghețat. Simt că mă prăbușesc într-o beznă care mă sufocă și cad în gol, fără să mă pot opri. Nu mai pot să respir, nu mai am ce să respir.

Atunci mă trezesc. Sunt încă în tren: adormisem în picioare, în acea înghesuală chinuitoare și în mirosurile de excremente și putrefacție care îmi sunt atât de familiare de câteva zile. Tremur și hainele îmi sunt leoarcă de transpirație. Sunt trează, dar tot nu pot trage aer în piept. Câțiva prizonieri din jur îmi aruncă priviri resemnate, convinși că o să pier și eu, la fel ca alții din vagonul nostru. Realizez că mi se apropie sfârșitul, tremur din ce în ce mai violent, iar vederea începe să mi se înceteșeze când trenul frânează brusc, trântindu-ne unii peste alții. Imediat, ușa masivă, care fusese blocată până atunci cu un drug de fier, este trasă în lături și mâini scheletice, acoperite cu zdrențe de uniformă dungată, ne trag repede afară. Ametită și extenuată, mă dezchilibrez și cad lângă peronul improvizat. Când văd unde mă aflu, găsesc ca prin minune un strop de putere în mine, sar în picioare și izbutesc să fac câțiva pași, ferindu-mă din calea celor care coboară în urma mea. Am senzația că m-am trezit chiar în coșmarul meu: plouă, încă nu s-a crăpat de

ziuă, iar pe vârful dealului din fața noastră se înalță castelul Wewelsburg. Ceva este, totuși, diferit: suntem îmbrânțiți de grupuri de prizonieri agitați și de gardieni înarmați, care urlă la noi să ne grăbim, să ne adunăm într-o anumită parte a peronului. Iar în locul unde imaginația mea deschisese un abis cu flăcări eterne se află doar intrarea în lagărul de muncă Freisetzburg.

Numele meu este Adela Božena, am treizeci și nouă de ani și **sunt** am fost profesoară de istorie antică la Universitatea Carol din Praga. Sunt aici de cinci zile, pentru că m-au considerat aptă de muncă, dar știu că nu voi rezista mult. Am renunțat la rația mea de pâine pe o zi întregă pentru un creion și câteva coli de hârtie, ca să pot scrie aceste rânduri. Vreau să rămână în urma mea.

Aprilie 1944

Nu voi uita niciodată primele momente după coborârea din tren – urletele gardienilor, plânsetele femeilor și ale copiilor, lătratul câinilor de pază. Și setea. N-am crezut că poate exista o senzație atât de intensă, de copleșitoare precum setea aceea. Ploua cu stropi mari și reci și am încercat să prind câțiva în palmă ca să beau, să mai potolesc puțin chinul. Apoi a începutul haosul. Am văzut mai mulți ofițeri SS și medici, veniți să supravegheze selecția noastră, să-i aleagă pe cei sănătoși, în putere. Știam ce urma să li se întâmple celor considerați incapabili să muncească. Cu toții știam.

Printr-un miracol, am fost lăsată în viață și repartizată la muncă. Împreună cu alte femei, am ajuns într-o clădire unde funcționarii ne-au făcut fișe de înregistrare, ne-au confiscat toate bunurile pe care le aveam la noi, inclusiv actele, apoi ne-au pus să ne dezbrăcăm, ne-au ras în cap și pe corp